

MEHMED MUJEZINović

TURSKI NATPISI U SARAJEVU IZ XVI VIJEKA

Nije potrebno posebno naglašavati da nam turski epigrafski spomenici koje ovdje donosimo pružaju materijal od prvorazrednog značaja za proučavanje vremena i prilika u kojima su oni nastali. Ovakvi dokumenti, ukoliko su se oduprli zubu vremena, spadaju među najvažnije i najsigurnije izvore za proučavanje raznih turskih ustanova u našim zemljama.

Već je Wan Berchen, koji je udario temelje islamske epigrafike, istakao veliki značaj natpisa sa gledišta općedruštvenih, ekonomskih i pravnih nauka, a naročito pravne istorije, u svom djelu: »Materijali za korpus arapskih natpisa« (Pariz 1894). Značaj Wan Berchenova djela odavno je zapažen. Njegovim putem pošli su i mnogi drugi, tako da danas nauka raspolaže sa prilično obilnim publikacijama muslimanske epigrafike, stvorenim na osnovu istraživanja koja se vrše preko pola stoljeća. Kruna ovoga rada u svijetu jeste majstorsko djelo: »Hronološki repertoar arapske epigrafije«, koje izdaje Francuski Institut za orijentalnu arheologiju u Kairu.

Značaj ovoga materijala za nauku i kod nas je odavno istaknut. Vršena su i neka pojedinačna ispitivanja u tome pravcu. Ali, sve do danas nije se pristupilo sistematskom radu na ovome polju, iako se na njegov značaj poodavno ukazivalo. Za veće poduhvate u tome pravcu nisu postojali ni objektivni uslovi. Osnivanjem Orijentalnog instituta, s jedne, i Zavoda za zaštitu spomenika kulture, s druge strane, stvoreni su uslovi da se i kod nas na ovome polju izvrši ono što je još uvijek moguće: da se prikupe, prouče i publikuju svi oni epigrafski istočni spomenici u našoj zemlji koji su se do sada oteli zubu vremena. Tih spomenika ima dosta i još uvijek znatan broj sačuvanih. Najmanje ih se sačuvalo iz prvoga vijeka turske vladavine (druga polovina 15 i prva polovina 16 vijeka) ali i njih ima.

U ovome radu donosimo najstarije turske epigrafske spomenike iz Sarajeva. Ovaj rad će se ubuduće nastaviti i protegnuti na cijelu Bosnu i Hercegovinu, a po mogućnosti i na cijelu Jugoslaviju.

1

924 = 1518

NATPIS NA DŽAMIJI MUSTAFA-BEGA SKENDERPAŠIĆA

Natpis se nalazio na kamenoj ploči uzidanoj nad glavnim ulazom u džamiju Mustafa-bega Skenderpašića u Skenderiji ulici, a napisan je arapskim jezikom.

Natpis nije do danas objavljen, a njegov nam se prepis sačuvao u Kronici Muhamed Enveri Kadića, sv. I, 206.

مصطفى بيك قد بنى هذا البناء حامداً لله حمد الشاكرين
 لهم التاريخ مبن عند الآله معبد الابرار دار العابدين

Mustafa-beg je podigao ovu građevinu
 Zahvaljujući bogu zahvalnošću zahvalnih ljudi
 Od boga je nadahnut (njen) hronostih:
 »Bogomolja dobrih ljudi, dom onih koji se bogu klanjaju«.

Brojčana vrijednost hronostiha daje nam godinu 924,¹⁾ a to je godina dovršetka gradnje džamije.

M. Kadić (n. d. 206) kaže da je ovaj natpis spjevao Hasan Čelebi Džure (جره).

Mustafa-beg je sin Skender paše, bosanskog namjesnika. Vakufnama njegove džamije, čiji natpis ovdje donosimo pisana je u Tripolisu 923 = 1517 gdje se Mustafa-beg tada nalazio kao namjesnik. (V. prepis vakufname: M. Kadić, Kronika, 203—206).

Mustafa-beg nije nikada bio bosanski namjesnik kako to tvrdi Kemura.²⁾

2

926 = 1519/20

NATPIS NA DŽAMIJI MEHMED-BEGA ISABEGOVIĆA

Ovaj natpis napisan arapskim jezikom stajao je na kamenoj ploči uzidanoj nad ulazom u džamiju Mehmed-bega Isabegovića u Bistriku. Nije nam poznato kojom je prilikom natpis nestao.

Izdanja: Evlija Čelebi, *Sejihatname* V, 430, (prepis natpisa).

Kemura, *Iz Sejihatname Evlija Čelebije*, GZM XX, 1908, 186 (prepis i prevod natpisa); Isti, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, GZM XXII, 1910, 238—240 (prepis i prevod natpisa).

ابن عيسى بك محمد بنى
 كان موصوفاً بعدل وسخا
 قيل تاريخاً لهذا الجامعي
 جامعاً للقاعددين الحاشعين
 وهو في الدنيا امير السائلين
 معبد الاعيان دار العارفين

٩٢٦

Mehmed sin Isa-begov sagradi
 Džamiju za one koji se skrušeno mole (bogu)
 Bio je poznat zbog pravednosti i darežljivosti
 Bio je zaštitnik sirotinje na ovom svijetu
 Neko reče hronostih ovoj džamiji:
 »Bogomolja uglednih, dom prosvijećenih (ljudi).«

Hronostih natpisa daje nam godinu 926,³⁾ a to je godina gradnje džamije.

¹⁾ Počinje 13 januara 1518.

²⁾ Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe* GZM XXII, 1910, 595.

³⁾ Počinje 23 decembra 1519.

Prednji natpis donosimo po prepisu Evlije Čelebije koji se ne slaže sa Kemurinih prepisom, jer Kemura iza riječi محمد u prvom stihu stavlja بك, a u drugom stihu ispušta و pred riječi هو premda se i njegovo izdanje temelji isključivo na prepisu Evlije Čelebije.

3

937 = 1530/31

NATPIS NAD GLAVNIM ULAZOM U GAZI HUSREV-BEGOVU DŽAMIJU

Natpis se nalazi na mramornoj ploči uzidanoj nad glavnim ulazom u ovu džamiju, a napisan je u tri stiha na arapskom jeziku. Pismo dželi-sulus, slova izbočena i pozlaćena.

Izdanja: Evlija Čelebija, *Sejahatnama* V, 430, (samo zadnji stih natpisa).

Mustafa Hilmi, *Prilog istoriji Sarajeva* GZM I, 1889, 19 (prepis i prevod natpisa).

S. Bašagić, *Gazi Husrev-beg* (U spomen četiristo godišnjice dolaska u Bosnu), Sarajevo 1907 (prejev natpisa).

Dr. M. Spaho, *Gazi Husrevbeg*, Slika iz bosanske prošlosti, Sarajevo 1907 (prepis natpisa i Bašagića prejev).

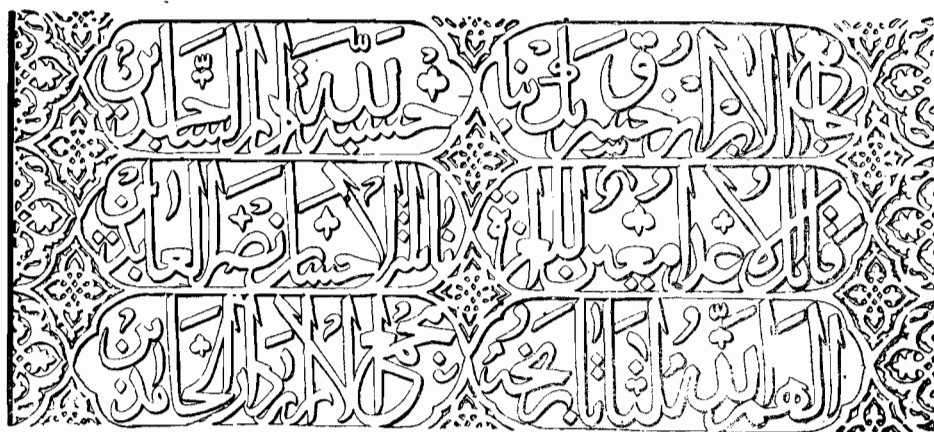
Kemura, *Iz Sejahatname Evlija Čelebije*, GZM XX, 1908, 186 (hronostih i prevod natpisa).

Dr. Ć. Truhelka, *Gazi Husrev-beg* GZM XXIV, 1912 (faksimil i Bašagićev prejev).

Spomenica Gazi Husrev-begove četiristo godišnjice. Sarajevo 1932.

V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina*. Sarajevo 1937.

G. Elezović, *Turski spomenici* I, 523—24.

جامع الابرار خسرو بك بنا	حسبة لله دار الساجدين
فاتل الاعداء [٠] معين للفرقة	ناشر الاحسان نصر العابدين
الهمم الله لنا تاريخه	مجمع الابرار دار الحمددين

Džamiju dobrih (ljudi) Husrev-beg podiže
 U ime boga (kao) dom onih koji ničice padaju
 (On je) utamanitelj neprijatelja, pomagač boraca za vjeru
 Širitelj dobročinstva, pomagač pobožnih
 Bog nam nadahnu njen hronostih:
 »Stjecište odabranih, dom bogu zahvalnih (ljudi)«.

Brojčana vrijednost hronostihha jest 937,⁴⁾ a to je godina kada je gradnja ove džamije dovršena.

U natpisu pjesnik ne spominje svoje ime, a spjevao ga je, navodno, Mevlana Mustafa sin Omerov, a unuk Hamzin, u narodu poznat pod imenom »Arap-hodža«. On se doselio u Sarajevo 929 (1522) godine gdje je djelovao kao muftija i vaiz a kasnije i kao prvi muderis Husrev-begove medrese. Mevlana Mustafa je osnivač dvaju mesdžida u Sarajevu: Arebi-atik i Arebi-džedid. Godine 945 (1538) otišao je u Brusu gdje je i umro.

Gazi Husrev-beg je najveći dobrotvor, a istodobno i najznamenitiji namjesnik Herceg-Bosne, kojom je s kraćim dvokratnim prekidima upravljao od 10 IX 1521 do smrti 18 juna 1541 godine.

4

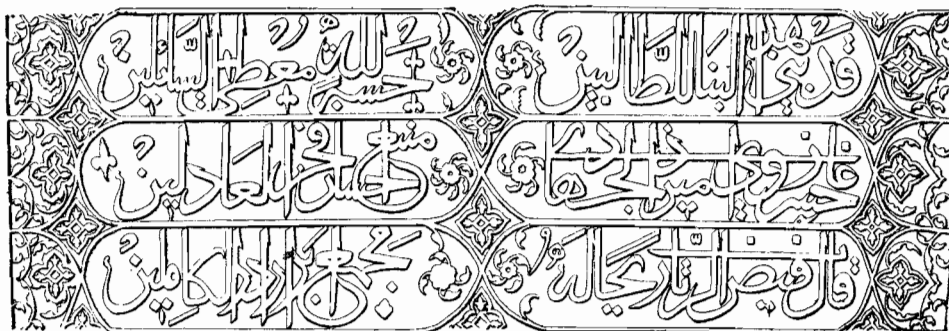
944 = 1537/38

NATPIS NA GAZI HUSREV-BEGOVOJ MEDRESI

Ovaj se natpis nalazi na mramornoj ploči uzidanoj nad glavnim ulazom u Gazi Husrev-begovu medresu. Natpis je napisan u tri stiha na arapskom jeziku. Pismo dželi sulus, slova izbočena i pozlaćena.

Izdanja kao pod br. 3 i još:

V. Skarić, *Sarajevo i njegova okolina*. Sarajevo 1937. (Nekom omaškom stavljen ovaj natpis mjesto natpisa sa Gazi Husrev-begove džamije).

قد بنى هذا البناء للطالين	حسبة لله معطي السائلين
غازى خسرو امير ذى الجهاد	منبع احسان فخر العادلين
قال فيض الرب تاريخاً له	مجمع ابرار دار الكاملين

⁴⁾ Počinje 25 avgusta 1530.

Ovu građevinu podiže za one koji traže nauku
 Za ljubav boga koji uslišava molbe
 Gazi Husrev, zapovjednik ratnika za vjeru
 (On je) izvor dobročinstva, ponos pravednih
 Fejzur-rab joj reče hronostih:
 »Stjecište dobrih, dom savršenih (ljudi)«.

Brojčana vrijednost hronostiha iznosi 944,⁵⁾ a to je godina kada je dovršena gradnja ove medrese.

Kod Evlija Čelebije pogrešno su napisane riječi hronostiha تاريخنا له mj. في تاريخه i ابرار mj. ابرار. Zbog toga je pogrešno preračunata godina u natpisu, tj. 975 mjesto 944.

U Kemure se nalaze iste greške kao i kod Evlije, a uz to je još valjda štamparskom greškom u hronostihu napisano اكمالين mj. الكامين.

I Dr. M. Spaho daje netačnu godinu natpisa kad veli da je medresa sagrađena 948 po H.

Međutim medresa je sagrađena 944 g. kako se to vidi iz sljedećeg zbira brojčane vrijednosti slova hronostiha:

$$3 \text{ م} = 120 + \text{ج} = 3 + \text{ع} = 70 + 5 \text{ ا} = 5 + \text{ب} = 2 + \text{ر} \quad 3 = 600 + \text{د} \\ = 4 + 2 \text{ ل} = 60 + \text{ك} = 20 + \text{ى} = 10 + \text{ن} = 50 = 944.$$

Iz hronostiha vidimo da je ovaj natpis spjevao Fejzur-rab (= Fejzullah). I u natpisu na Buzadži Hadži Hasan džamiji iz godine 963 = 1555/56 javlja nam se isti pjesnik.

Gazi Husrev-begova medresa je po datumu gradnje treća medresa u Sarajevu. Naime, ranije su sagrađene Firuz-begova i Kemal-begova. Husrev-beg je podigao ovu medresu u spomen svoje majke Seldžuke-Sultanije, pa je izvjesno vrijeme i nazivana »Seldžukija«, a kasnije je dobila ime Kuršumli medresa, jer je pokrivena olovom (kuršumom).

5

$$948 = 1541$$

NATPIS NA GAZI HUSREV-BEGOVOM TURBETU

Natpis se nalazi na kamenoj ploči uzidanoj nad glavnim ulazom u Gazi Husrev-begovo turbe koje se nalazi u dvorištu njegove džamije. Natpis je sastavljen u tri stiha na arapskom jeziku. Pismo sulus, slova izbočena i pozlaćena.

Izdanja: Evlija Čelebi, *Sejahatname*, 1315, V, 441 (samo hronostih natpisa),

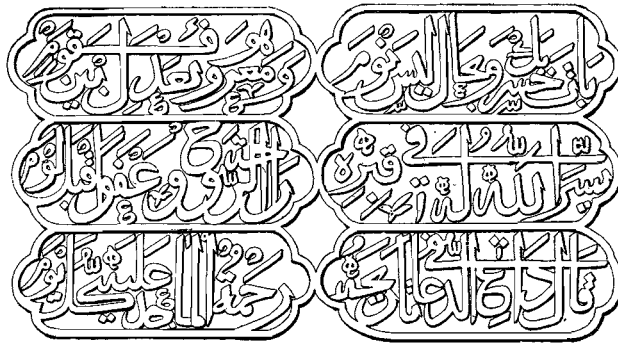
Dr. S. Bašagić, *Gazi Husrev-beg u spomen četiristogodišnjice dolaska u Bosnu*. Sarajevo 1907, (prepis hronostiha u transkripciji latinicom i prepjev).

Kemura, *Iz Sejahatname Evlija Čelebije*, GZM XX, 1908, 192 (hronostih s prevodom).

Dr. Č. Truhelka, *Gazi Husrev-beg, njegov život i njegovo doba*. GZM XXIV, 1912, 75 (faksimil natpisa s prepjevom hronostiha od Bašagića).

Gl. Elezović, *Turski spomenici* I, 525.

⁵⁾ Počinje 10 juna 1537.

بات خسرو بك بحال ليس نوم   وهو معروف بعدل بين قوم
يسر الله له في قبره   راحة الروح وعفوا قبل لوم
قال داع في الدعاء [تاريخه]   رحمة الماجد عليه كل يوم

Husrev-beg je omrknuo u stanju koje nije san

On je u narodu poznat zbog pravednosti

Neka mu (bog) olakša (stanje) u grobu

Neka mu (dade) mir duši i oprost (grijeha)

Molitelj mu izreče u molitvi hronostih:

»Neka je milost slavnog (boga) na njegov svaki dan«.

Brojčana vrijednost hronostiha je 948,⁶⁾ a to je godina Gazi Husrev-begove smrti.

Nije poznato ko je spjevao ovaj natpis.

U Evlija Čelebije su pogrešno napisane riječi hronostiha: داع mj. بالدعا i داع mj. بالدها, ali su to vjerovatno štamparske greške, jer je godina natpisa tačno preračunata. U Kemurinom izdanju tog natpisa nalaze se iste greške kao i kod Evlije.

6

17 safer 948 = 12 juna 1541

NATPIS SA NADGROBNOG SPOMENIKA IMAMA ABDULAH EFENDIJE
SINA SALIHOVA

Nadgrobnik spomenik s ovim natpisom stajao je u dvorištu Kemal-begova mesdžida u Koševi. Mesdžid je porušen 1920 g., kojom prilikom je, vjerovatno, nestalo i ovog spomenika.

Izdanja: Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, GZM XXII, 1910, 637 (faksimil natpisa).

المرحوم والمغفور له امام عبداه افندي بن صالح

روحيجون الفاتحه ص ١٧ سنة ٩٤٨

⁶⁾ Počinje 27 aprila 1541.

Pokojni i (od boga) oprošteni imam Abdulah efendija sin Salihov.

(Prouči) Fatihu za njegovu dušu. 17 safera 948⁷⁾ godine.

Kemura kaže da je ovaj Abdulah ef. bio prvi imam Kemal-begova mesdžida. Kemura nam ne daje opisa ovog spomenika. Međutim iz stilizacije natpisa i brojke 4 koja je napisana ovako ۴ zaključujemo da ovaj natpis nije originalan nego potječe iz kasnijeg vremena. Vjerovatno je ovaj natpis zajedno sa spomenikom obnovljen u vrijeme kada je obnovljen i Kemal-begov spomenik, kako ćemo to kasnije vidjeti.

7

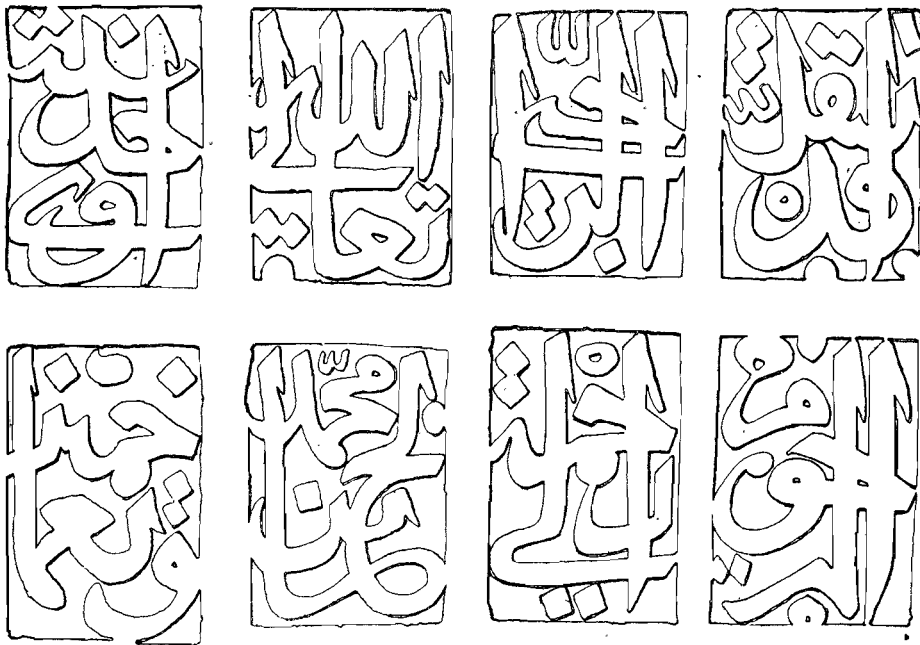
951 = 1544/45

NATPISI NA NADGROBNIM SPOMENICIMA BRAĆE SALIHA I ABASA
SINOVA MUHAMEDOVIH

Ovi se natpisi nalaze u dvorištu mesdžida u Žagrićima na nadgrobnim spomenicima Saliha i Abasa sinova Muhamedovih. Natpisi su pisani arapskim jezikom, isklesani na sve četiri strane spomenika u osam kvadratičnih polja. Spomenici su od kristalnog skopskog kamena.

Izdanja: Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, GZM XXI, 1909, 538—539 (faksimili i prevodi natpisa).

Natpis na nišanima Saliha glasi:

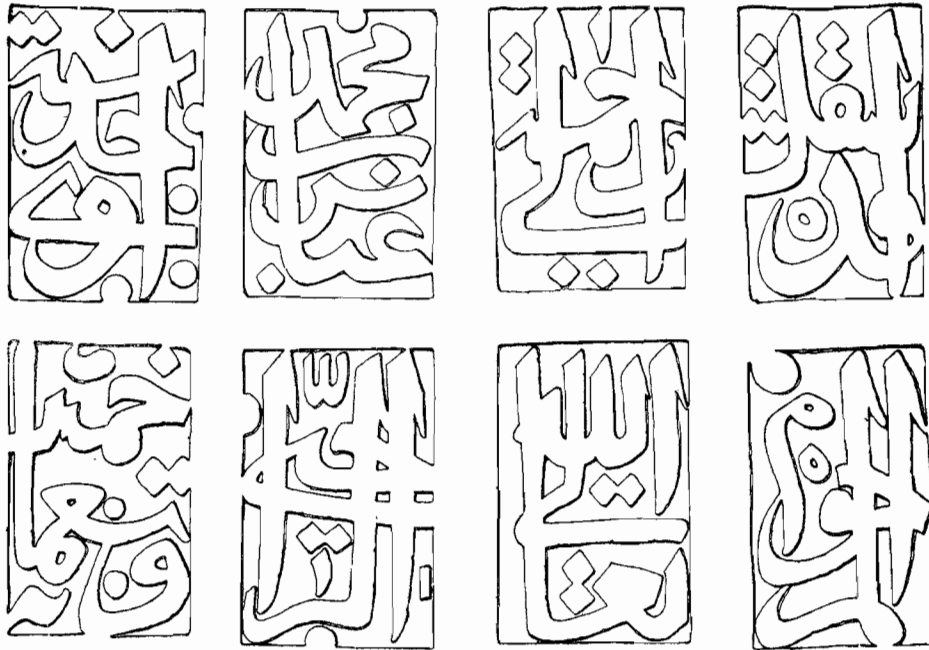
قد انتقل المرحوم الراجي الى رحمة الله تعالى صالح بن
محمد سنة احدى وخمسين وتسعمائة

Premينو je pokojni, koji se pouzda je u milost uzvišenog boga, Salih sin Muhameda. U godini devet stotina pedeset i prvog.⁸⁾

⁷⁾ = 12 juna 1541.

⁸⁾ Počinje 25 marta 1544.

Natpis na spomeniku Abasa glasi ovako:

قد انتقل المرحوم الراجي الى رحمة الله تعالى عباس بن محمد
سنة احدى وخمسين وتسعمائة

Premينو je pokojni, koji se pouzdaje u milost uzvišenog boga Abas sin Muhameda. U godini devet stotina pedeset i prvj.⁹)

Poredak riječi u gornjem otisku ovog natpisa je svakako pogrešan, jer riječ الراجي treba da stoji iza riječi المرحوم kao i kod prethodnog natpisa.

Prednji pogrešni otisak zaveo je i Kemuru da pridjev الراجي shvati kao vlastito ime i da Saliha i Abasa nazove Radžijom.

Kemura misli da bi spomenuti Salih i Muhamed mogli biti sami osnivači ili sinovi osnivača mesdžida u Žagrićima.

8

952 = 1545

NATPIS NAD ULAZOM U TURBE MURAD-BEGA TARDIĆA

Ovaj natpis pisan u dva stiha na turskom jeziku nalazi se na kamenoj ploči uzidanoj nad glavnim ulazom u turbe Murad-bega Tardića u dvorištu Gazi Husrevbegove džamije. Pismo talik, slova izbočena i pozlaćena.

Izdanja: Evlija Čelebi, *Sejhatname* V, 441 (potpun tekst natpisa).

Bašagić, *Gazi Husrev-beg, u spomen četiristogodišnjice dolaska u Bosnu*, 1907, 90 (tekst i prevod natpisa).

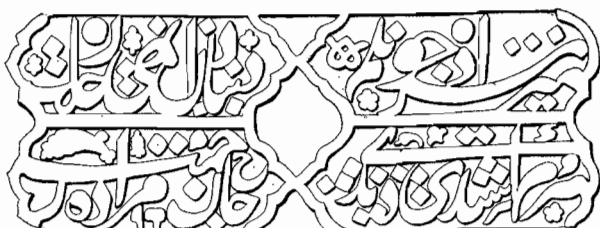
Kemura, *Iz Sejhatname Evlija Čelebije*, GZM XX, 1908, 192 (tekst i prevod natpisa).

⁹) Počinje 25 marta 1544.

Dr. Ć. Truhelka, *Gazi Husrev-beg, njegov život i njegovo doba*. GZM XXIV, 1912, 75 (faksimil i Bašagićev prepjev natpisa).

G1. Elezović, *Turski spomeniči I*, 525.

میر مراد چونکم
هر کم اشدی دیدی
دنیا دن ایتدی رحلت
جان مراده رحمت

Kad Murad-beg preseli s ovoga svijeta

Ko god ču reče: »Neka (bog) blagoslovi dušu Muradovu«.

Hronogram izražen u riječima *جان مراده رحمت* po ebdžedu iznosi 952,¹⁰⁾ a to je godina Murad-begove smrti.

Evlija Čelebija (n. d.) pogrešno bilježi riječi: *رحلت* mj. *رحلت* که *مجم* mj. *هر کم* اشدی i *اشدی* mj. *اشدی* .

Kod Kemure (n. d. 75) nalaze se iste greške kao i kod Evlije osim riječi *رحلت* koja je pravilno napisana.

Murad-beg Tardić je rodom iz Šibenika. U prvim danima Husrev-begova dolaska u Bosnu vidimo Murad-bega kao oslobođenog roba i pomoćnika Husrev-begova. Godine 1526 postaje kapudžibaša i vojvoda. On je ujedno i prvi mutevelija Husrev-begovih vakufa. Sa Gazi Husrev-begom sudjeluje u mnogim borbama, a neke i sam vodi. Kočnana, zbog svojih zasluga dobiva novoimenovani Kliški sandžak na upravljanje uz titulu »Gazi«.

Murad-beg je nadživio svoga gospodara Husrev-bega, a umro je u Požegi kao tamošnji namjesnik g. 952 (1545), odakle su mu smrtni ostaci preneseni u Sarajevo i pokopani u zasebnom mauzoleju u dvorištu Husrev-begove džamije.

9

955 = 1548/49

NATPIS NA NADGROBNOM SPOMENIKU HASANA SINA HUSEINOVA

Ovaj natpis na arapskom jeziku nalazi se na nadgrobnom spomeniku Hasana sina Huseinova u malom groblju u blizini Divan Katib Hajdar ef. (Bijele) džamije na Vratniku. Spomenik je kvadratičnog oblika, od skopskog kristal-kamena sa sarukom, a postavljen je na sarkofag od običnog domaćeg vapnenca kamena. Natpis je isklesan na sve četiri strane spomenika.

Izdanja: Traljić Seid-Muhammed, *Muslimanski nadgrobni spomenici*, Kalendar Narodne uzdanice, VIII, 1940, 200 (prepis i prevod natpisa).

¹⁰⁾ Počinje 15 marta 1545.

قد انتقل المرحوم حسن بن حسين غفر الله له ولوالديه (nečitljivo) . . . في اواخر شعبان المعظم
في سنة خمس وخمسين وتسعمائة

Premiuo je pokojni Hasan sin Huseinov. Neka bog oprostí (grijehe) njemu i njegovim roditeljima (nečitljivo . . .) U zadnjoj dekadi uzvišenog šabana godine devet stotina pedeset i pete.¹¹⁾

10

1—10 redžeba 959 = 23 VI — 2 VII 1552

NATPIS NA NADGROBNOM SPOMENIKU TURALIJE SINA HAMZINA

Nadgrobní spomenik na kome je stajao ovaj natpis nalazio se na groblju Nadkovači, na sarkofagu od velikih kamenih ploča. Spomenik je od skopskog kristalkamena. Kako se grobnica Turalijina ruinirala to je duže vremena ovaj spomenik stajao izvaljen na zemlji, pa je godine 1946 prenešen u aulu Gazi Husrevbegove biblioteke gdje se i danas nalazi. Natpis je isklesan sa sve četiri strane spomenika, a glasi:

قد انتقل المرحوم طور على بن حمزه غفر الله له ولوالديه (nečitljivo) . . . في اوائل رجب سنة
تسع وخمسين وتسعمائة

Premiuo je pokojni Turalija sin Hamzin. Nek bog oprostí (grijehe) njemu i njegovim roditeljima (nečitljivo . . .). U prvoj dekadi redžeba godine devet stotina pedeset i devete.¹²⁾

11

961 = 1553/54

NATPIS NA NADGROBNOM SPOMENIKU KEMAL BEGA

Ovaj je natpis stajao na nadgrobnom spomeniku Kemal-bega sina Ibrahimbegova u dvorištu njegova mesdžida u Koševi. Mesdžid je porušen 1920 g., pa je vjerovatno tada nestalo i ovog spomenika. Natpis je napisan na turskom jeziku u šest stihova, a isklesan sa dvije strane spomenika.

Izdanja: Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, GZM XXII, 1910, 636 (faksimil i prevod natpisa).

¹¹⁾ tj. 24 IX do 3 X 1548 g.

¹²⁾ = 23 juna do 2 jula 1552.

الفاتحه

کمال بک بن ابراهیم بک   صاحب الخیر مسجد شریفک
 خراب ایلدی دست فلکدن   اشبو مرقد صاحب خیرک
 قیلدی همت بر صاحب کرم   صرف غیرت ایلدی قدرت [کک]

آه من الموت

سؤال کلدی صاحب مرقد   کیم ایدوکن نندن بیلدک
 عتیق نشان پارچه سنده   بولندی تاریخ وفاتک
 فوتنه تاریخ دیدم دعا   اوله پر نور بوقبری کمالک

سنه ۹۶۱

(Prouči) Fatihu.

Kemalbeg sin Ibrahimbegov
 Osnivač časnog mesdžida.
 Ovu grobnicu' dobrotvora
 Poruši zub vremena.
 Jedan plemenit muž pobrinu se,
 Uloži svoj trud i popravi je.

O smrti!

Neko upita: »odakle znadeš
 Ko počiva u ovom grobu?«
 Na komadu starog nišana
 Nađe mu se datum smrti.
 S dovom izrekoh mu tarih smrti:
 »Neka je pun svjetla Kemalov grob«.
 godina 961.¹³⁾

Iz samog teksta natpisa vidimo da on ne potječe iz navedene godine.

Iz testamenta Kemal begova (V. fragmenat sidžila sarajevskog kadije iz g. 945, str. 37 u Gazi Husrev-begovoj knjižnici u Sarajevu br. 1) saznajemo o Kemal begu da je bio bogat čovjek i da je u Koševi pored mesdžida podigao još i medresu i neke druge objekte.

¹³⁾ Počinje 7 decembra 1553.

12

11—20 džumada I. 962 = 2—11 aprila 1555

NATPIS NA NADGROBNOM SPOMENIKU NEKE NEFIŠE

Ovaj se natpis nalazio na nadgrobnom spomeniku neke Nefise u groblju Čekrekčinici preko puta Gazi Alipašine džamije. Kada je nestalo ovog spomenika s natpisom nije nam poznato.

Izdanja: H. M. Handžić, *Ibrahim Pečevija (Alajbegović)*, Kalendar Narodne Uzdanice VII 1939, 141—142 (prepis natpisa).

المتوفى¹⁴ المرحوم نفيسه بنت (nečitljivo) ... غفر الله له¹⁵ ولوالديه¹⁶ في اواسط شهر جمادى
الاولى سنة اثني وستين وتسعمائة

Umrła i pokojna Nefisa kći (ime oca nečitljivo). Neka Bog oprostí (grijehe) njoj i njezinim roditeljima. Sredinom mjeseca džumada I godine devet stotina šezdeset i druge.¹⁷⁾

U Muslimanskoj svijesti (g. III, br. 47 od 12 maja 1938) objavljen je članak: »Da li je u Sarajevu sahranjen Ibrahim paša Alajbegović?«. Tu autor pokušava da dokaže da je u groblju Čekrekčinici u Sarajevu sahranjen znameniti turski historičar Pečevija (Alajbegović) i donosi snimak grobnog spomenika koji, navodno, obilježava Pečevijin grob. Za natpis na ovom spomeniku kaže da se vremenom toliko izlizao da ga je više nemoguće pročitati. Međutim H. M. Handžić je pročitao natpis sa toga spomenika i ustanovio da je to spomenik Nefise.

13

1 ševala 962 = 19 avgusta 1555

NATPIS NA NADGROBNOM SPOMENIKU ABDULKERIMA SINA HADŽI SEJDIJA

Ovaj se natpis nalazi na nadgrobnom spomeniku Abdulkerima sina Hadži Sejdijeva u groblju kod Sarač Ali (Vrbanjuše) džamije. Spomenik na kome se nalazi ovaj natpis od kristaličnog je skopskog kamena, kvadratnog oblika s odbijenim sarukom. Natpis je isklesan na sve četiri strane spomenika, a do danas nije objavljen.

المتوفى المرحوم المحتاج الى رحمة الله تعالى عبد الكريم بن حاجي سيدى غفر الله له ولوالديه في اول
شوال لسنة اثني وستين وتسعمائة

Umrli i pokojni, potreban božje milosti Abdulkerim sin Hadži Sejdijev. Neka Bog oprostí (grijehe) njemu i njegovim roditeljima. 1 ševala godine devet stotina šezdeset i druge.¹⁸⁾

¹⁴⁾ Mjesto المتوفى po pravilima arapskog jezika trebalo bi da stoji المتوفية.

¹⁵⁾ Mjesto له trebalo bi da stoji لها.

¹⁶⁾ Mjesto ولوالديه trebalo bi da stoji ولوالديها.

¹⁷⁾ = 2 do 11 aprila 1555.

¹⁸⁾ = 19 avgusta 1555.

14

Ramazan 962 = između 20 VII i 18 VIII 1555

NATPIS NA NADGROBNOM SPOMENIKU FERDANE KĆERI HUSEINOVE

Ovaj se natpis nalazio na nadgrobnom spomeniku Ferdane kćeri Kethoda Huseina u groblju preko puta džamije u selu Vogošći, kod Sarajeva.

صاحبة المزار فردانه بنت حسين كتخدای لسنه اثني وستين و تسعمائه في شهر رمضان (٩٦٢)

Ovdje počiva Ferdana kći Kethoda Huseina. Godine devet stotina šezdeset i druge,¹⁹⁾ u mjesecu ramazanu.

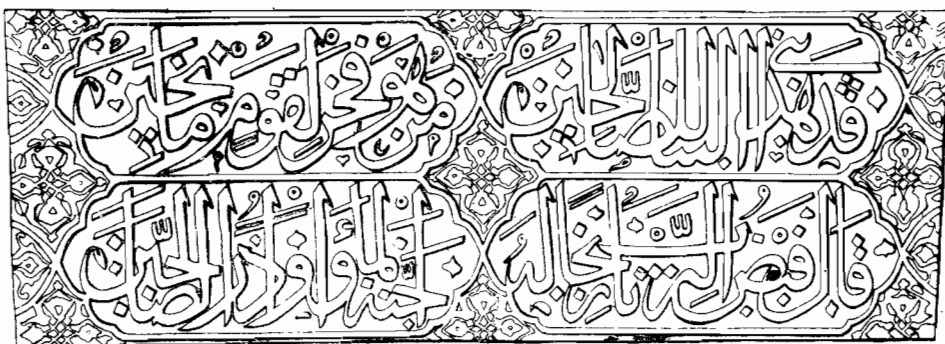
Natpis je zabilježio M. Enveri Kadić u svojoj kronici (I, 281). Spomenika sa ovim natpisom danas više nema, i nije poznato kojom je prilikom nestao.

15

963 = 1555/56

NATPIS NAD GLAVNIM ULAZOM U BUZADŽI HADŽI HASAN DŽAMIJU

Natpis se nalazi na kamenoj ploči uzidanoj nad glavnim ulazom u Buzadži Hadži Hasan džamiju u Logavinoj ulici. Natpis je napisan u dva stiha na arapskom jeziku. Pismo dželi sulus, slova izbočena i pozlačena.

قد بنى هذا البناء للصالحين   من هو فخر لقوم مانحين
قال فيض الرب تاريخا له   جنة المأوا و دار الصالحين

Ovu građevinu podiže za dobre ljude
Onaj koji je ponos darežljivih ljudi
Fejzur-rab joj reče hronostih:
»(Ovo je) rajsko naselje i dom dobrih ljudi«.

Brojčana vrijednost hronostiha daje nam godinu 963.²⁰⁾

I u ovom natpisu javlja se isti pjesnik koji je spjevao i natpis na Gazi Husrev-begovoj medresi, o kojem pjesniku nemamo nikakvih podataka.

U natpisu nije spomenuto ime osnivača džamije, ali se zna da ju je podigao Buzadži Hadži Hasan.

¹⁹⁾ = 20 jula do 18 avgusta 1555.

²⁰⁾ Počinje 16 novembra 1555.

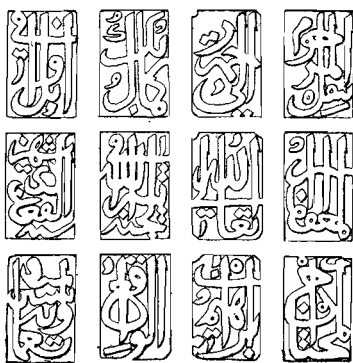
16

1—10 zilhidže 964 = 26 VIII — 4 IX 1557

NATPIS NA NADGROBNOM SPOMENIKU IBRAHIM-BEGA SINA KEMAL-BEGOVA

Ovaj se natpis nalazio na nadgrobnom spomeniku Ibrahim-bega sina Kemal-begova u dvorištu očeva mu mesdžida u Koševi. Mesdžid je porušen g. 1920 i tom prilikom je nestalo i ovog spomenika s natpisom.

Izdanja: Kemura, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, GZM XXII, 1910, 636 (faksimil i prevod natpisa).

انتقل المرحوم المغفور المحتاج الى رحمة الله تعالى ابراهيم بن كمال بك يسر الله في الجنة الواقع
في اوائل شهر ذى القعدة سنة اربع وستين وتسعمائه

Preselio je (u vječnost) pokojni i oprošteni, potreban božije milosti Ibrahim sin Kemal-begov. Neka mu bog olakša (put) u raj. Početkom mjeseca zilkade devet stotina šezdeset i četvrte godine.²¹⁾

17

968 = 1560/61

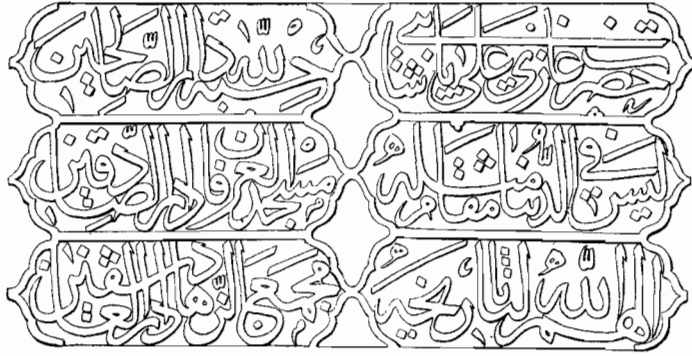
NATPIS NAD ULAZOM U ALI-PAŠINU DŽAMIJU

Natpis se nalazi nad glavnim ulazom u Ali-pašinu džamiju, uklesan u kamenoj ploči, a napisan u tri stiha na arapskom jeziku. Pismo sulus, slova izbočena i pozlaćena.

Izdanja: Evlija Čelebi, *Sejhatname*, V, 430 (prepis natpisa).

Kemura, *Iz Sejhatname Evlija Čelebije*, GZM XX, 1908, 186 (prepis i prevod natpisa). Isti *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*. GZM XXIII. 1911, 175—176 (faksimil i prevod natpisa).

²¹⁾ = 26 avgusta do 4 septembra 1557.

حضرت غازی علی پاشا بنی
 ليس في الدنيا مقام مثله
 اهدى الله لنا تاريخه
 حسبة لله دار الصالحين
 مسجد العرفان دار الصادقين
 مجمع الزهاد دار العاشقين

Gospodin gazi Ali-paša podiže
 U ime boga dom dobrih ljudi
 Na svijetu nema ovakvog hrama
 To je bogomolja istinske spoznaje,
 dom iskrenik vjernika
 Bog nam nadahnu njen hronostih:
 »Stjecište asketa, dom onih koji boga ljube.«

Brojčana vrijednost hronostiha daje nam godinu 968,²²⁾ a to je datum kada je dovršena ova džamija.

Evlija Čelebija pogrešno je zabilježio riječi رب العالمين mj. دار الصالحين u drugoj polovini prvog stiha, a i godinu je pogrešno preračunao 960 mj. 968. Kod Kemure nalazimo iste greške kao i kod Evlija Čelebije. Međutim brojčana vrijednost hronostiha je 968 kako se to vidi i iz sljedećeg zbira:

$$2 م = 80 + ج = 3 + 2 ع = 140 + 5 ا = 5 + ز = 7 + • = 5 + 2 د = 8 + ر = 200 + 2 ل = 60 ش = 300 + ق = 100 + ى = 10 + ن = 50 = 968.$$

Pjesnik u natpisu ne spominje svog imena.

Osnivač ove džamije Gazi Ali-paša je rodom iz Drozgomietve. Kao adžami oglan odgojen je na dvoru u Stanbolu. Kasnije ga vidimo kao namjesnika u Budimu i u Bosni (1551—1556).

Godine 964 (1557) oporuci Gazi Ali-paša da se nakon njegove smrti iz ostavštine mu sagradi džamija i to u blizini njegova groba. Oporuka je izvršena i džamija sagrađena 968 god. kako nam to pokazuje i datum citiranog natpisa.²³⁾

²²⁾ Počinje 22 septembra 1560.

²³⁾ H. Kreševljaković, Gazi Ali-paša a ne Hadim Ali-paša, Novi Behar VII, 170—171.

18

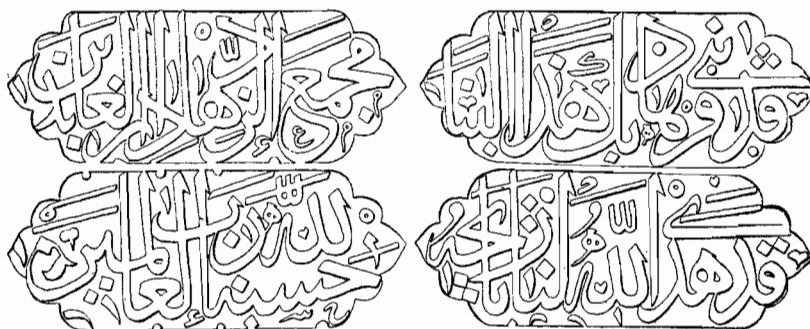
969 = 1561/62

NATPIS NA FERHADIJI DŽAMIJI

Natpis se nalazi na kamenoj ploči uzidanoj nad glavnim ulazom u Ferhad-begovu džamiju. Natpis je sastavljen u dva stiha na arapskom jeziku. Pismo dželi sulus, slova izbočena.

Izdanja: Evlija Čelebija, *Sejahatnama* V 1315, 430 (prepis natpisa).

Kemura, *Iz Sejahatname Evlija Čelebije*, GZM XX, 1908, 186, (prepis i prevod natpisa). Isti, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*. GZM XXIII, 1911, 408, (faksimil i prevod natpisa).

قد بنى فرهاد بك هذا البناء
 قد هدى الله لنا تاريخه
 مجمع الزهاد دار العابدين
 حسبة لله رب العالمين

Ferhad-beg podiže ovu gradevinu
 Sastajalište asketa, dom pobožnih ljudi
 Bog nam nadahnu njen hronostih:
 »Za ljubav boga, gospodara svjetova«.

Brojčana vrijednost hronostiha je 969,²⁴⁾ a to je godina u kojoj je sagrađena džamija.

Kod Kemure je pogrešno napisana godina 970 mj. 969.

Evlija Čelebija nije uopće preračunao godinu.

U Kemurinom prevodu Evlije pogrešno stoji u drugom stihu او هب mjesto قد هدى.

19

985 = 1577/78

NATPIS SA KIOSKA NA ABI-HAJATU

Ovaj je natpis stajao na kiosku koji je služio za izletnike, a koji se nalazio na jednoj ravnici zvanj »Abi-Hajat«²⁵⁾ na istočnoj strani Sarajeva kod Kozije ćuprije. Kada je nestalo ovog kioska i natpisa nije poznato.

²⁴⁾ Počinje 11 septembra 1561.

²⁵⁾ Abi hayat znači: *vrelo života*.

Prepis natpisa sačuvao nam se u Kronici Muhamed Enveri ef. Kadića (Sv. II, str. 298).

شویله زیبا یاپیلدی اشبوقصر
کورن آنی صانور بهشت شریف
دیدى بر اهل دل اکا تاریخ
مجمع عاشقان مقام لطیف

۹۸۵

Sagradi se ovaj tako divan kiosk
Ko ga vidi misli da je časni raj
Neki derviš izreče mu hronostih:
»Sastajalište zaljubljenih, krasno mjesto«
985.²⁶⁾

Kadić kaže za ovaj natpis da ga je prepisao iz jednog rukopisa u Zemaljskom muzeju. Tim povodom konstatuje Kadić da je Abi Hajat mjesto koje je služilo sve do 1295 g. za ispraćaj i doček sarajevskih hadžija od strane njihove rodbine i poznanika.

U jednoj bilježnici H. Kreševljakovića veli se da je natpis sa kioska na Abu-Hajatu spjevao Selam zade Saraji, o kojem pjesniku ništa ne znamo.

20

991 = 1583/84

NATPIS SA NADGROBNOG SPOMENIKA ESME KĆERI MUSTAFINE

Ovaj se natpis nalazio na nadgrobnom spomeniku Esme kćeri Mustafine u groblju kod Buzadži Hadži Hasan džamije, koje je groblje u jesen 1949 godine prekopano.

Prepis natpisa sačuvao nam se u Kronici M. Enveri ef. Kadića (Sv. II, str. 299). Za nišane na kojima je stajao ovaj natpis veli Kadić da su bili postavljeni na sarkofag od običnog kamena vapnenca.

المتوفية مرحومه اسما بنت مصطفى غفراه
ولوالديها اجمعين سنة ٩٩١

Umrla i (od boga) pomilovana Esma kći Mustafina. Neka bog oprostí (grijehe njoj) i njenim roditeljima zajedno. Godine 991.²⁷⁾

²⁶⁾ Počinje 21 marta 1577.

²⁷⁾ Počinje 25 januara 1583.

995 = 1586/87

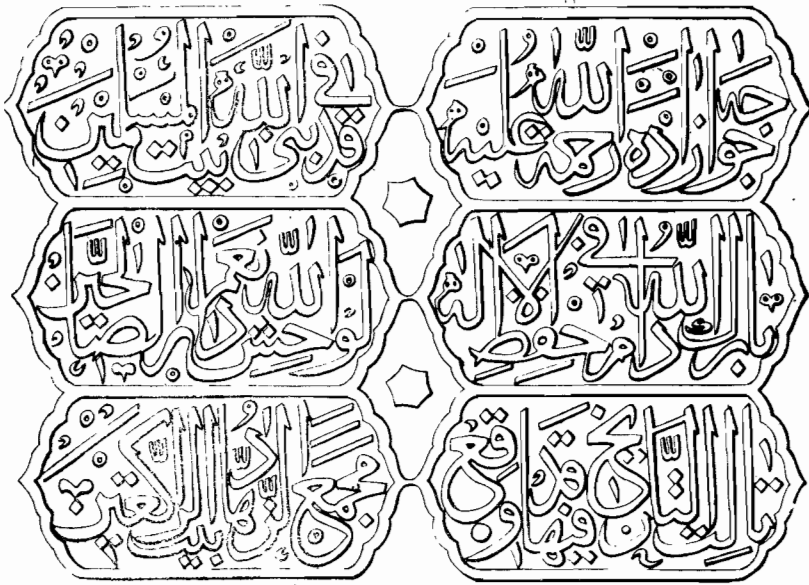
NATPIS NA DŽAMIJI HADŽE ZADE

Natpis se nalazi na kamenoj ploči uzidanoj nad glavnim ulazom u Hadže zade Hadži Mustafinu (Musluk) džamiju na Vratniku. Natpis je sastavljen u tri stiha na arapskom jeziku.

Izdanja: Esad Uzunić, *Nešto o gradu (kaštelu) sarajevskom*, GZM II, 1890, 113—114. (prepis i prevod natpisa).

Pogrešno su zabilježene riječi رفع; لوحش mj. لوجه; دام mj. داری; قدبني mj. قدسي i god. 1577 mj. 1586/7.

S. M. Traljić, *Sarajevski grad Vratnik*, Sarajevo 1937 (prevod natpisa).

خواجه زاده رحمة الله عليه	قد بني في الله بيت المسلمين
بارك الله دام في حفظ الاله	لوحش الله نعم دار الصالحين
تالت التاريخ فيها قد وقع	مجمع الزهاد بيت الراكعين

Hadže Zade, bog mu se smilovao
Sagradi u ime boga dom muslimana
Neka bog blagoslovi i trajno očuva (ovaj dom)
U trećem (stihu) je hronogram njegov:
»Sastajalište asketa, dom onih
koji se (bogu) klanjaju«.

Hronostih nam daje zbir 995,²⁸⁾ a to je godina u kojoj je ova džamija sagrađena. Osnivač ove džamije je Hadže zade (Hodžić) Mustafa.

22

1000 = 1592

NATPIS NA HADŽI OSMANOVOM MESDŽIDU

Ovaj se natpis nalazio na Hadži Osmanovom mesdžidu u Gornjim Tabacima u blizini Careve ćuprije.

Izdanja: Evlija Čelebija, *Sejihatnama* V, 1315, 431 (prepis natpisa);

Kemura iz *Sejihatname Evlija Čelebije* GZM XX, 1908, 187 (prepis i prevod natpisa). Isti, *Sarajevske džamije i druge javne zgrade turske dobe*, GZM XXIII, 1911, 397—398 (prepis i prevod natpisa).

حسبة لله دار الطالبين	حاجى عثمان قد بنى هذا البناء
منزل عرفان بيت الكاملين	يسر الله له فى الجنة
بقعة للطالبيين القاعدين	قال تاريخاً له عبد النبي

Hadži Osman sagradi ovu građevinu

Za ljubav boga, kao dom studenata

Neka mu bog olakša (put) u raj

(Ovo je) svratište prosvijećenih,

dom savršenih ljudi

Abdun-Nebi reče joj hronostih:

»Mjesto onih koji studiraju i mole se bogu«.

Po ebdžedu godina hronostiha iznosi 1000.

Ovaj nam se natpis sačuvao jedino u putopisu Evlija Čelebije odakle ga je uzeo i Kemura. Evlija Čelebija nije preračunao datum u natpisu.

23

Zilhidže 1005 = između 16 III i 13 VIII 1597

NATPIS SA NADGROBNOG SPOMENIKA HASANA SINA AHMEDOVA

Grobni spomenik na kome je stajao ovaj natpis nalazio se na grobu Hasana sina Ahmedova na Velikom groblju na Bjelavama.

Prepis ovog natpisa sačuvao nam se u Kronici M. Enveri Kadića (Sv. III, str. 58). Za nišane na kojima se nalazio ovaj natpis kaže se da su od skopskog kristal-kamena i da ih je neki neodgojen čovjek polupao.

²⁸⁾ Počinje 12 decembra 1586.

المتوفى المرحوم حسن بن احمد مات في شهر ذى الحجه
سنة ١٠٠٥

Umrl i pokojni Hasan sin Ahmedov. Umro u mjesecu zilhidže, godine 1005.²⁹⁾

RÉSUMÉ:

INSCRIPTIONS TURQUES À SARAJEVO DATANT DU XVI SIÈCLE.

Dans cette étude l'auteur publie les anciennes inscriptions turques à Sarajevo qui sont parvenues jusqu'à nous. Dans l'introduction il signale brièvement l'importance qu'ont pour la science historique les monuments épigraphiques et annonce la publication du reste des monuments épigraphique turcs conservés de Bosnie et Herzégovine. Ensuite il présente les textes de 23 inscriptions turques du XVI siècle à Sarajevo. Ces textes sont accompagnés de traductions ainsi que de remarques bibliographiques et critiques.

²⁹⁾ = 16 jula do 13 avgusta 1597.